

دانشگاه الزهراء (س)
دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته مدیریت آموزشی

عنوان

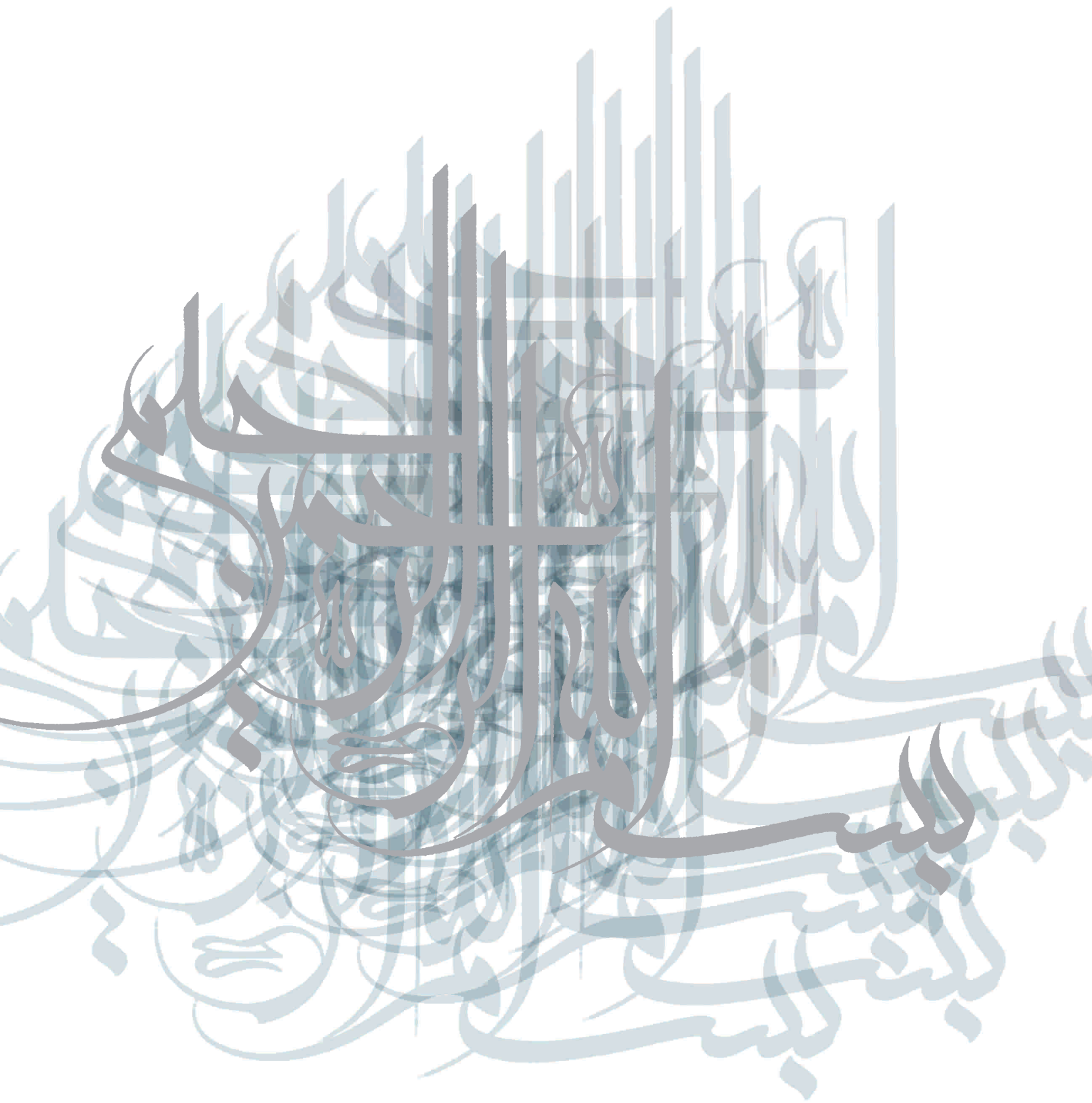
بررسی دارایی‌های نامشهود نظام آموزش عالی: مطالعه موردی دانشگاه الزهراء (س)

استاد راهنما
دکتر فریبا عدلی

استاد مشاور
دکتر مژده وزیری

دانشجو
شمسی گل آقایی ملک‌شاه

اسفند ماه ۱۳۹۰

چکیده: اعضای هیأت علمی، کارکنان، دانشجویان، روابط بین آنان و فرآیندهای سازمان با ارزش ترین منابع دانشگاه هستند. این منابع می توانند به عنوان دارایی های نامشهود تعبیر شوند، اگر چه این اصطلاح تاکنون در خصوص دانشگاه ها به کار نرفته است. نظریه پردازان اغلب سرمایه های فکری را به عنوان اساس دارایی های نامشهود توصیف می کنند. هدف از این پژوهش، بررسی سه مؤلفه سرمایه فکری یعنی سرمایه انسانی، ساختاری و ارتباطی و روابط متقابل آنها در بین کارمندان و اعضای هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س) است. در این پژوهش، پرسشنامه بونتیس (۱۹۹۸) مورد استفاده قرار گرفت. بسط مدل ها و آزمون فرضیه ها با استفاده از نرم افزارهای SPSS و لیزرل روی دو نمونه به ترتیب ۱۱۳ پاسخگو از بین کارمندان و ۱۷۵ پاسخگو از بین اعضای هیأت علمی انجام گرفت. تجزیه و تحلیل داده های هر دو نمونه مورد بررسی نشان داد که: (الف) سرمایه انسانی همبستگی مثبتی با سرمایه ساختاری دارد؛ (ب) سرمایه انسانی همبستگی مثبتی با سرمایه ارتباطی دارد؛ (ج) سرمایه ساختاری همبستگی مثبتی با سرمایه ارتباطی دارد؛ و (د) سرمایه ساختاری به طور مثبتی ارتباط بین سرمایه انسانی و سرمایه ارتباطی را تعدیل می کند. بنابراین، یافته های این پژوهش، نتایج مطالعات پیشین در مورد اثرگذاری اجزای دارایی های نامشهود روی یکدیگر را تأیید نمود.

واژگان کلیدی: دانشگاه الزهراء (س)، دارایی نامشهود، سرمایه انسانی، سرمایه ارتباطی، سرمایه ساختاری

فهرست مطالب

❖ چکیده فارسی

❖ فصل اول: کلیات پژوهش

- ۱.۱. مقدمه ۱
- ۲.۱. بیان مسأله ۳
- ۳.۱. اهمیت و ضرورت پژوهش ۵
- ۴.۱. هدف‌های پژوهش ۷
- ۵.۱. فرضیه‌های پژوهش ۷
- ۶.۱. تعریف واژگان و اصطلاحات تخصصی پژوهش ۸

❖ فصل دوم: مروری بر ادبیات و پیشینه پژوهش

- ۱.۲. مقدمه ۱۱
- ۲.۲. مدیریت دانش و سرمایه فکری ۱۲
- ۳.۲. سرمایه فکری ۱۵
- ۴.۲. سیر تاریخی توسعه و کاربرد سرمایه فکری ۱۹
- ۵.۲. دلایل اهمیت دارایی‌های نامشهود سازمان‌ها ۲۱
- ۶.۲. مدل‌های اندازه‌گیری و سنجش دارایی‌های نامشهود ۲۴
- ۱.۶.۲. مدل رهیاب اسکاندیا ۲۸
- ۲.۶.۲. مدل شاخص سرمایه فکری ۳۰
- ۳.۶.۲. مدل تکنولوژی بروکر ۳۱
- ۴.۶.۲. مدل نمایشگر دارایی‌های نامشهود ۳۳
- ۵.۶.۲. مدل ارزش افزوده اقتصادی ۳۴
- ۶.۶.۲. مدل کارت امتیازی متوازن ۳۴
- ۷.۶.۲. کیوی توپین ۳۶
- ۸.۶.۲. هوش سرمایه انسانی ۳۷

۳۷	۹.۶.۲. ارزش بازار به دفتر
۳۸	۷.۲. طبقه‌بندی مؤلفه‌های سرمایه فکری
۳۹	۸.۲. مؤلفه‌های سرمایه فکری
۴۱	۱.۸.۲. سرمایه انسانی و شاخص‌های سنجش آن
۴۳	۲.۸.۲. سرمایه ساختاری و شاخص‌های سنجش آن
۴۶	۳.۸.۲. سرمایه ارتباطی و شاخص‌های سنجش آن
۴۷	۹.۲. جایگاه اقتصاد دانش محور در نظام آموزش عالی
۵۲	۱۰.۲. دانش و نظام آموزش عالی
۵۶	۱۱.۲. مزیت رقابتی در نظام آموزش عالی
۵۷	۱۲.۲. سرمایه فکری در مؤسسات آموزش عالی
۶۰	۱۳.۲. دانشگاه الزهراء (س): مطالعه موردی پژوهش
۶۲	۱۴.۲. پیشینه پژوهش
۷۲	۱۵.۲. خلاصه و ارائه چارچوب مفهومی پژوهش
	❖ فصل سوم: روش پژوهش
۷۳	۱.۳. مقدمه
۷۳	۲.۳. روش پژوهش
۷۵	۳.۳. متغیرهای پژوهش
۷۶	۴.۳. گردآوری داده‌ها و ساختار پرسشنامه
۷۹	۵.۳. مدل معادلات ساختاری
۸۲	۷.۳. جامعه و نمونه آماری: برآورد حجم نمونه
۸۲	۸.۳. روش نمونه‌گیری
	❖ فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
۸۳	۱.۴. مقدمه
۸۳	۲.۴. بررسی توصیفی نمونه‌های پژوهش
۸۸	۳.۴. اعتبار سازه‌ای پرسشنامه با تحلیل عاملی اکتشافی

- ۹۵ ۴.۴. مدل اندازه‌گیری و تحلیل عاملی تأییدی
- ۱۰۳ ۵.۴. مدل ساختاری و تحلیل مسیر
- ۱۰۸ ۶.۴. آزمون فرضیه‌های پژوهش

❖ **فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری**

- ۱۱۵ ۱.۵. مقدمه
- ۱۱۶ ۲.۵. یافته‌های پژوهش
- ۱۱۷ ۳.۵. بحث و نتیجه‌گیری
- ۱۱۸ ۴.۵. پیشنهادات
- ۱۱۸ ۱.۴.۵. پیشنهادات بر اساس یافته‌های پژوهش
- ۱۲۰ ۲.۴.۵. پیشنهادات برای پژوهش‌های آینده
- ۱۲۳ ۵.۵. محدودیت‌های پژوهش

❖ **منابع و مأخذ**

❖ **پیوست**

❖ **چکیده انگلیسی**

فهرست جدول‌ها

۲۰	جدول (۱-۲) - چشم‌انداز تاریخی سرمایه فکری
۲۷	جدول (۲-۲) - مدل‌های اندازه‌گیری دارایی‌های نامشهود
۳۴	جدول (۳-۲) - مدل ارزش افزوده اقتصادی
۳۸	جدول (۴-۲) - مهم‌ترین طبقه‌بندی‌های اجزای سرمایه فکری
۴۲	جدول (۵-۲) - مؤلفه‌ها و شاخص‌های اندازه‌گیری سرمایه انسانی
۴۵	جدول (۶-۲) - مؤلفه‌ها و شاخص‌های اندازه‌گیری سرمایه ساختاری
۴۷	جدول (۷-۲) - مؤلفه‌ها و شاخص‌های اندازه‌گیری سرمایه ارتباطی
۴۹	جدول (۸-۲) - ویژگی‌های جوامع مختلف
۶۶	جدول (۹-۲) - نتایج برخی از تحقیقات پیشین
۷۷	جدول (۱-۳) - کدگذاری، نمره‌دهی و مختصری از گویه‌های پرسشنامه
۷۹	جدول (۲-۳) - نتایج آزمون پایایی پرسشنامه
۸۲	جدول (۳-۳) - فرضیه‌های فرعی پژوهش
۸۳	جدول (۱-۴) - اطلاعات توصیفی پاسخگویان
۸۵	جدول (۲-۴) - آمار توصیفی داده‌های گردآوری شده از کارکنان اداری
۸۶	جدول (۳-۴) - آمار توصیفی داده‌های گردآوری شده از اعضای هیأت علمی
۹۱	جدول (۴-۴) - نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سرمایه انسانی کارکنان اداری
۹۲	جدول (۵-۴) - نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سرمایه ارتباطی کارکنان اداری
۹۲	جدول (۶-۴) - نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سرمایه ساختاری کارکنان اداری
۹۳	جدول (۷-۴) - نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سرمایه انسانی اعضای هیأت علمی
۹۳	جدول (۸-۴) - نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سرمایه ارتباطی اعضای هیأت علمی
۹۴	جدول (۹-۴) - نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سرمایه ساختاری اعضای هیأت علمی
۹۵	جدول (۱۰-۴) - نتایج ارزیابی پرسشنامه در نمونه‌های مورد بررسی
۱۰۳	جدول (۱۱-۴) - نتایج مدل‌های اندازه‌گیری و شاخص‌های خوبی برازش در نمونه‌های مورد بررسی

- ۱۰۹ جدول (۴-۱۲) - نتایج آزمون فرضیه‌های فرعی پژوهش
- ۱۱۰ جدول (۴-۱۳) - روابط متقابل بین اجزای سرمایه فکری در بین کارکنان اداری
- ۱۱۰ جدول (۴-۱۴) - روابط متقابل بین اجزای سرمایه فکری در بین اعضای هیأت علمی
- ۱۱۳ جدول (۴-۱۵) - نتیجه آزمون فرضیه اصلی پژوهش
- ۱۱۶ جدول (۵-۱) - روابط متقابل بین اجزای سرمایه فکری در هر دو نمونه مورد بررسی
- ۱۱۷ جدول (۵-۲) - نتایج تحلیل مسیر (مدل ساختاری) در هر دو نمونه مورد بررسی

فهرست شکل‌ها

- ۱۵ شکل (۱-۲)- ارتباط مدیریت دانش و سرمایه فکری
- ۱۸ شکل (۲-۲)- نمایی از ارزش کل سازمان
- ۲۹ شکل (۳-۲)- مدل رهیاب اسکاندیا
- ۳۱ شکل (۴-۲)- مدل شاخص سرمایه فکری
- ۳۲ شکل (۵-۲)- مدل تکنولوژی بروکر
- ۳۳ شکل (۶-۲)- مدل نمایشگر دارایی‌های نامشهود
- ۳۵ شکل (۷-۲)- مدل کارت امتیازی متوازن
- ۴۰ شکل (۸-۲)- مفهوم‌سازی اجزای سرمایه فکری
- ۴۸ شکل (۹-۲)- طبقه‌بندی دارایی‌های سازمان
- ۶۳ شکل (۱۰-۲)- مدل‌های مطالعه بونتیس در مالزی
- ۶۶ شکل (۱۱-۲)- مدل علی، فرضیات و نتایج مطالعه بونتیس در پرغال
- ۷۲ شکل (۱۲-۲)- مدل مفهومی پژوهش
- ۷۶ شکل (۱-۳)- نردبان انتزاع سرمایه فکری
- ۸۱ شکل (۲-۳)- مدل اندازه‌گیری پژوهش
- ۸۱ شکل (۳-۳)- مدل ساختاری پژوهش
- ۹۱ شکل (۱-۴)- نحوه خلاصه‌سازی داده‌ها در تحلیل عاملی
- ۹۷ شکل (۲-۴)- نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل اندازه‌گیری سرمایه انسانی کارکنان اداری
- ۹۸ شکل (۳-۴)- نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل اندازه‌گیری سرمایه ارتباطی کارکنان اداری
- ۹۹ شکل (۴-۴)- نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل اندازه‌گیری سرمایه ساختاری کارکنان اداری
- ۱۰۰ شکل (۵-۴)- نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل اندازه‌گیری سرمایه انسانی اعضای هیأت علمی
- ۱۰۱ شکل (۶-۴)- نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل اندازه‌گیری سرمایه ارتباطی اعضای هیأت علمی
- ۱۰۲ شکل (۷-۴)- نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل اندازه‌گیری سرمایه ساختاری اعضای هیأت علمی
- ۱۰۶ شکل (۸-۴)- نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل ساختاری کارکنان اداری

- شکل (۹-۴) - نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل ساختاری اعضای هیأت علمی ۱۰۷
- شکل (۱۰-۴) - نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل روابط متقابل بین اجزای سرمایه فکری در بین کارکنان اداری ۱۱۱
- شکل (۱۱-۴) - نتایج تخمین استاندارد و مقادیر t مدل روابط متقابل بین اجزای سرمایه فکری در بین اعضای هیأت علمی ۱۱۲

فصل اول

کلیات پژوهش

از منظر حسابداری، دارایی‌ها را می‌توان به دو گروه مشهود و نامشهود تقسیم کرد. منظور از دارایی‌های مشهود، دارایی‌هایی است که در امور روزمره و به صورت ملموس با آن سر و کار داریم و در جلوی دیدگان عموم قرار دارد و بعضاً قابل اندازه‌گیری، شمارش و محاسبه نیز هستند. از جمله دارایی‌های مشهود می‌توان به زمین و ساختمان، ماشین‌آلات و تجهیزات، نیروی انسانی، فضاهای تولیدی و ستادی، تأسیسات، مواد اولیه، انبارها، مواد در جریان ساخت، محصولات ساخته شده، سازمان‌های زیر مجموعه، پول و سرمایه اشاره کرد. دارایی‌های نامشهود از دیدگاه حسابداری تعریف دقیقی ندارند ولی می‌توان آنها را بر حسب خصوصیتی که دارند شناسایی کرد. این خصوصیات عبارتند از: (۱) موجودیت عینی ندارند؛ (۲) اندازه‌گیری منافع اقتصادی آنها یعنی حق مالکیت در آنها غالباً دشوار است؛ (۳) تعیین عمر مفید آنها دشوار است؛ و (۴) معمولاً به منظور استفاده در عملیات عادی و مستمر واحد تجاری تحصیل می‌شوند نه به قصد فروش یا سرمایه‌گذاری (استاندارد حسابداری شماره ۱۷، ۱۳۸۶). به عبارت دیگر، دارایی‌های نامشهود جزو دارایی‌های غیر جاری به شمار می‌روند، زیرا منافع آتی آنها عموماً شامل بیش از یک دوره می‌شوند. دارایی نامشهود این گونه تعریف می‌شوند: «دارایی‌های سرمایه‌ای که هیچ موجودیت فیزیکی ندارند و ارزش آنها به حقوقی وابسته است که به صاحبان سازمان اعطا می‌کنند». دارایی‌های نامشهود، دارایی‌هایی هستند که به صورت بالقوه در سازمان وجود دارند و در حالت عادی ممکن است توجه چندانی به آنها نشود. با شناسایی و بکارگیری این نوع از دارایی‌ها، می‌توان رقابت‌پذیری سازمان را به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش داد. از جمله دارایی‌های نامشهود می‌توان به دانش و آگاهی، ارتباطات، مقبولیت سازمان، نوآوری و خلاقیت کارکنان و غیره اشاره کرد. با توجه به تعریف و ویژگی‌های دارایی‌ها، در حال حاضر مهم‌ترین چالش سازمان‌ها تولید، اداره، حفظ و اندازه‌گیری دانش و دارایی‌های غیرملموس است

(عدلی، ۱۳۸۴). به منظور شناسایی مناسب دارایی‌های سازمان‌ها اعم از دارایی‌های مشهود و نامشهود و استفاده از این دارایی‌ها لازم است در مرحله نخست، کلیه دارایی‌های مشهود به طور کامل شناسایی شده و با برنامه‌ریزی صحیحی از این دارایی‌ها حداکثر استفاده را حاصل کرد که این امر از اهمیت بالایی برخوردار است و نیاز است هر سازمانی با تشکیل تیم‌ها و کارگروه‌های تخصصی نسبت به شناسایی دارایی‌های نامشهود اقدامات لازم را انجام دهند. هر چند ارزش تاریخی دارایی‌های نامشهود را می‌توان تعیین نمود ولی در اغلب موارد برای اندازه‌گیری دارایی‌های نامشهود با مشکل مواجه هستیم.

دارایی‌های نامشهود تنها زمانی به نتایج مشهود می‌رسد و قابل تبدیل به ارزش مالی است که در رشد درآمد سازمان یا کاهش هزینه‌ها تأثیرگذار باشد و این امر ممکن نیست مگر زمانی که دارایی‌های مذکور به خوبی با استراتژی‌های سازمان همسو باشند. سازمان نمی‌تواند و نباید ارزش پولی معنی‌داری برای دارایی‌های نامشهود تعیین کند. نقشه استراتژی هر سازمانی نشان می‌دهد که تأثیرگذاری دارایی‌های نامشهود بر عملکرد سازمانی از طریق فرآیندهای داخلی صورت می‌گیرد. دارایی‌های نامشهود برای ایجاد ارزش پایدار در سازمان دارای اهمیت می‌باشند. معنای لغوی نامشهود «عدم امکان تشخیص یا شناسایی» مشکلی است که سازمان‌ها در مدیریت این دارایی‌ها با آن مواجه هستند. چگونه می‌توان چیزی را که نمی‌توان شناسایی کرد، مدیریت کرد؟

اهمیت موضوع تا جایی است که مطابق بند «ط» ماده چهل و پنجم قانون برنامه چهارم توسعه (۸۸-۱۳۸۴)، وزارت علوم متولی پیش‌بینی تمهیدها و سازوکارهای لازم به منظور ارزش‌گذاری و مبادله محصولات نامشهود دانایی محور شد. از جمله مهم‌ترین اقدام‌های وزارت علوم، اجرای پروژه تدوین روش‌های ارزش‌گذاری دارایی‌های فکری، برگزاری فن بازار در هفته پژوهش و فن‌آوری، برگزاری کارگاه آموزشی در ارتباط با ارزش‌گذاری دانش فنی و برگزاری

نخستین فن بازار تخصصی در زمینه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در کنار نمایشگاه الکترونیک و کامپیوتر (الکامپ، ۲۰۰۸) با بیش از سی سازمان مستقر در پارک‌ها و مراکز رشد، تهیه پیشگفتار کتاب فن بازار تخصصی ICT، معرفی شش طرح فن بازار و به روزرسانی سامانه فن بازار می‌باشد.

۱-۲- بیان مسأله

امروزه قسمت اعظم دارایی‌های سازمان‌ها را دارایی‌های نامشهودی تشکیل می‌دهند که روش‌های حسابداری سنتی قادر به اندازه‌گیری آنها نیستند. دارایی‌های نامشهود بیانگر مجموعه‌ای از قابلیت‌ها و توانمندی‌های یک سازمان است که به عنوان منبعی برای دستیابی به مزیت رقابتی پایدار و رشد و توسعه اقتصادی به کار برده می‌شوند. اگر چه، ما قادر به اندازه‌گیری دقیق این دارایی‌ها نیستیم ولی حداقل با توجه به آنها و اطلاع از نقش آنها در عملکرد سازمانی، به اهمیت سرمایه‌گذاری روی این دارایی‌ها پی خواهیم برد (بیگی و فطرس، ۱۳۸۶). همان طور که دراکر اشاره کرد: ما در حال وارد شدن به عصر اقتصاد دانش محور هستیم که در آن دارایی‌های نامشهود (یا دارایی‌های دانشی)، منبع اقتصادی اصلی را تشکیل می‌دهند و سایر عوامل سنتی تولید مانند زمین، نیروی کار و سرمایه در مرتبه بعدی اهمیت قرار می‌گیرند. در چنین شرایطی دارایی‌های نامشهود به عامل کلیدی ارتقای عملکرد سازمانی تبدیل می‌شوند. مهم‌ترین مسأله در زمینه دارایی‌های نامشهود، چگونگی مفهوم‌سازی، درک، ارزیابی و اندازه‌گیری این دارایی‌ها است. ابزارها و روش‌شناسی‌های مدیریت دانش به سازمان‌ها کمک می‌کنند تا توانمندی‌ها و قابلیت‌های خود را برای حفظ و تحقق مزیت رقابتی پایدار و در نهایت دستیابی به اقتصاد دانش مدار، تحلیل و شناسایی کنند.

سرمایه فکری، دارایی‌ها و منابع ذهنی و نامشهود سازمان هستند که سازمان با تبدیل آنها به فرآیندهای جدید کالا و خدمات به ایجاد ارزش می‌پردازد. متداول‌ترین طبقه‌بندی سرمایه فکری در سه حوزه انجام می‌شود: (۱) سرمایه انسانی - در حوزه شایستگی فردی؛ (۲) سرمایه ساختاری - در حوزه ساختار داخلی و (۳) سرمایه ارتباطی - در حوزه ساختار خارجی (بیگی و فطرس، ۱۳۸۶).

نمی‌توان هیچ سازمانی اعم از دانشگاه و غیره را بدون توجه به دارایی‌های نامشهود آن، بهبود بخشید. امروزه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در مقایسه با دوران گذشته از نظر تأمین و تخصیص بودجه با پیچیدگی‌ها و مشکلات روزافزونی مواجه هستند و باید بتوانند هدف‌ها و استراتژی‌های خود را به نحو شفاف‌تری تبیین و تعریف کنند. با توجه به اعطای اختیارات بیشتر و فراهم شدن امکانات در سطوح ملی و بین‌المللی برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی داخل کشور این فرصت پدید آمده است تا نهادها از جنبه آموزشی پژوهشی با گستره و انعطاف‌پذیری بیشتری عمل کنند. در بُعد آموزشی، برنامه‌ها طیف وسیعی را در بر می‌گیرند از دانشجویان تمام وقت گرفته تا دوره‌های آموزشی و آزمایشگاهی برای کاربردهای صنعتی. در بُعد پژوهشی نیز فرآیند پژوهش‌ها، پایه توسعه فن‌آوری‌های نوین را در بر می‌گیرد. بنابراین می‌توان گفت که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی تولیدکننده علم و دانایی هستند و نیز در تولید نتایج جدید پژوهشی، نشر مقالات و کتب و عرضه افراد تحصیل کرده به بازار کار مشارکت دارند. منابع با ارزش نهادهای فوق، پژوهشگران، استادان و دانشجویان هستند در عین حال فرآیندهای سازمانی و شبکه ارتباطات داخلی را نیز در درون خود دارند. همه این منابع جزئی از سرمایه فکری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی محسوب می‌شوند. ایجاد ارزش‌های علمی و اجتماعی توسط نهادهای فوق در گرو شناسایی، ارزش‌گذاری و مدیریت سرمایه فکری در ابعاد مختلف آن است (اصغری‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸).

مؤسسات آموزش عالی در نقش سازمان‌های دانش بنیان عمدتاً فعالیت‌های اصلی خود را معطوف به یادگیری، خلق و نشر دانش می‌کنند. دانشگاه به عنوان یک سازمان آموزشی بخش عظیمی از فعالیت‌های مربوط به دانش را انجام می‌دهد. بنابراین لازم است جایگاه مدیریت دانش در نظام آموزش عالی تصریح، آنگاه با نظر به مؤلفه‌های اصلی مدیریت دانش، روندی را برای هماهنگی فعالیت‌های مربوط به فرآیندهای تبدیل و تولید دانش تدبیر کرد و بدین ترتیب ارزش سرمایه‌های فکری را برای حضوری مستمر و فعال در جامعه به تصویر کشید. با توجه به اینکه کارکنان اداری و اعضای هیأت علمی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در اجرای برنامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها هستند، شناخت و آگاهی آنان در بُعد عملکرد آموزشی و پژوهشی سرمایه فکری دانشگاه باید در اولویت برنامه‌های مسئولان و برنامه‌ریزان قرار گیرد.

اندازه‌پذیری از خصوصیات مهم هر دارایی است. از آنجایی که دارایی‌های نامشهود موجودیت خارجی ندارند، شناسایی و ارزیابی آنها مسأله پیچیده‌ای است که پژوهش حاضر در پی پرداختن به آن در محیط دانشگاه است. همان گونه که اندازه‌گیری دارایی‌های مشهود، روش‌ها، دیدگاه و ابزار متفاوتی دارد، اندازه‌گیری دارایی‌های نامشهود نیز دارای روش‌ها و ابزارهای متفاوتی است که مطالعه حاضر به آن می‌پردازد. هدف آن است که این گونه پژوهش‌ها بتوانند نقش دارایی‌های نامشهود را به عنوان عامل کلیدی موفقیت سازمانی، بیش از پیش نمایان ساخته و مدیران سازمان (دانشگاه) را بر آن سازد که با اتخاذ سیاست‌های مناسب در جهت تقویت و بکارگیری بیشتر این سرمایه بکوشند.

۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

در قلب اقتصاد دانش محور، اندازه‌گیری دانش مسأله‌ای دشوار است. در حالی که دانش به طور گسترده‌ای بازده بالقوه نظام اقتصادی را افزایش می‌دهد، کمیت و کیفیت تأثیر آن ناشناخته

است (عدلی، ۱۳۸۴). در عصر اقتصاد مبتنی بر دانش، فعالیت‌های ارزش‌آفرینی سازمان‌ها فقط متکی بر دارایی‌های مشهود آنها نیست، بلکه توانمندی سازمان‌ها در بکارگیری دارایی‌های نامشهود، قدرت اصلی ارزش‌آفرینی آنها را تشکیل می‌دهد. آگاهی سازمان‌ها از قابلیت‌های ارزش‌آفرینی دارایی‌های نامشهود به حرکت آنها به سوی گزارش‌دهی و اندازه‌گیری این دارایی‌ها منجر می‌شود. به منظور موفقیت در تجارت یا کسب و کار، سازمان‌ها باید دارایی‌های نامشهود و ارزش ناپیدای این گونه دارایی‌ها را شناسایی کنند (بیگی و فطرس، ۱۳۸۶).

تأکید سازمان‌ها بر سرمایه فکری بر این دیدگاه مبتنی است که ارزش بازاری سازمان‌ها بیشتر از ارزش دفتری آنها است به عبارت دیگر، ارزش بازاری سازمان‌ها بیشتر به دارایی‌های نامشهود وابسته است تا به دارایی‌های مشهود. سرمایه فکری دیدگاه و مفهوم جدیدی است که می‌تواند به مقابله با موانع و مشکلات نظام موجود آموزش عالی کشور بپردازد. سرمایه فکری، کلید موفقیت سازمان‌های دانش بنیان نظیر دانشگاه‌ها محسوب می‌شود. رؤسا و مدیران دانشگاه‌ها برای تزریق روحیه نشاط، پویایی و ایجاد ارزش‌های علمی و اجتماعی در محیط‌های دانشگاهی باید بتوانند سرمایه‌های فکری زیر مجموعه خود را به درستی شناسایی و ارزش‌گذاری کرده و آنها را در همه ابعاد اداره نمایند. از این رو توجه و تمرکز روی عوامل و عناصری که می‌توانند این سرمایه‌های فکری را تقویت و پشتیبانی کنند، برای موفقیت دانشگاه‌ها و در نهایت آموزش عالی کشور بسیار ضروری و تعیین کننده است. با توجه به این حقیقت که هدف اصلی دانشگاه، تولید و اشاعه دانش و مهم‌ترین سرمایه‌گذاری آنها در منابع انسانی است، بنابراین هر دوی ورودی و خروجی آنها اساساً نامشهود است. هم اکنون، هیچ چارچوب جهانشمولی برای شناسایی، اندازه‌گیری و آشکارسازی اطلاعات در مورد عوامل تعیین کننده نامشهودهای ارزش سازمان در دسترس نیست و فقط تلاش‌هایی پراکنده وجود دارد. دانشگاه‌ها فی نفسه تولیدکنندگان دانش هستند و مهم‌ترین خروجی آنها، دانش ثبت شده در نتایج

پژوهشی و دانش آموختگان است. در حال حاضر تعداد اندکی از دانشگاه‌ها به تلاش در ارزیابی، مدیریت و گزارش‌دهی دارایی‌های نامشهود روی آورده‌اند. ضرورت این پژوهش تبیین اهمیت دارایی‌های نامشهود و معرفی مدل اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل آن در دانشگاه‌ها است تا به ذینفعان آن (از قبیل دولت‌ها، کارگزاران مالی، پژوهشگران، دانشجویان و ...) اجازه دهد فرآیندهای تصمیم‌گیری‌شان را بهبود بخشند.

۱-۴- هدف‌های پژوهش

هدف این پژوهش، تبیین اهمیت دارایی‌های نامشهود و معرفی مدل اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل آن در دانشگاه الزهراء (س) است تا به ذینفعان آن اجازه دهد فرآیندهای تصمیم‌گیری‌شان را بهبود بخشند. بنابراین، مهم‌ترین هدف‌های این پژوهش را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

- ۱- شناخت دارایی‌های نامشهود یا سرمایه فکری و ارائه چارچوبی جهت اندازه‌گیری آن در نظام آموزش عالی کشور؛
- ۲- بررسی ارتباط متقابل میان اجزای سرمایه فکری در نظام آموزش عالی کشور؛
- ۳- اطلاع از وضعیت نسبی دارایی‌های نامشهود یا سرمایه فکری در نظام آموزش عالی کشور؛
- ۴- ارائه راهکارها و پیشنهادات لازم برای بهبود سطح دارایی‌های نامشهود یا سرمایه فکری در نظام آموزش عالی کشور.

۱-۵- فرضیه‌های پژوهش

این پژوهش دارای یک فرضیه اصلی و چهار فرضیه فرعی است. فرضیه اصلی پژوهش عبارت است از:

۱- سطح دارایی‌های نامشهود در بین اعضای هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س) متفاوت از سطح این دارایی‌های در بین کارکنان اداری آن است.

به همین ترتیب فرضیه‌های فرعی پژوهش نیز که در مورد هر دو نمونه مورد بررسی می‌باید آزمون شوند عبارتند از:

۱- بین سرمایه انسانی و سرمایه ساختاری در دانشگاه الزهراء (س) ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

۲- بین سرمایه انسانی و سرمایه ارتباطی در دانشگاه الزهراء (س) ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

۳- بین سرمایه ساختاری و سرمایه ارتباطی در دانشگاه الزهراء (س) ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

۴- سرمایه ساختاری به طور مثبتی ارتباط بین سرمایه انسانی و سرمایه ارتباطی را تعدیل می‌کند.

۱-۶- تعریف واژگان و اصطلاحات تخصصی پژوهش

در ادامه به تعریف پنج واژه اصلی پژوهش یعنی دارایی‌های نامشهود، سرمایه فکری، سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه ارتباطی می‌پردازیم.

دارایی‌های نامشهود^۱: دارایی‌ها به دو دسته کلی شامل دارایی‌های مشهود یا عینی مانند زمین، ساختمان، کالا، تجهیزات و دارایی‌های نامشهود (ناملموس) تقسیم می‌شوند. دارایی‌های نامشهود، شامل هر نوع دارایی غیر فیزیکی همچون علائم تجاری، اختراعات، دانش فنی، بانک اطلاعات تجاری، ایده‌ها، طرح‌های صنعتی و غیره است. این دارایی‌ها، دارایی‌هایی با طول عمر طولانی و غیر قابل لمس هستند که توسط یک سازمان تجاری توسعه و گسترش می‌یابند و جزو دارایی‌های آن تلقی می‌شوند (بیگی و فطرس، ۱۳۸۶).

سرمایه فکری^۲: به علت نامشهودی و ماهیت پویایی که این واژه دارد معنی کردن آن کاری بسیار دشوار است. سرمایه فکری غالب اوقات مترادف اصطلاحاتی نظیر دارایی‌های نامشهود یا دارایی‌های دانشی بیان می‌شود. می‌توان گفت سرمایه فکری، دانش انفرادی و سازمانی است که به مزیت رقابتی پایدار کمک می‌کند. در مجموع سرمایه فکری به عضلات بدن می‌ماند که اگر از آن استفاده نشود از دست می‌رود (بیگی و فطرس، ۱۳۸۶).

سرمایه انسانی^۳: عبارت است مجموعه دانش و مهارت‌های جمع شده در نیروی انسانی یک سازمان. به عبارت دیگر شامل ذخیره دانش اعضای یک سازمان است که شایستگی‌ها و طرز فکرهای کارکنان را دربرمی‌گیرد. مهم‌ترین عناصر تشکیل دهنده سرمایه انسانی یک سازمان، مجموعه مهارت‌های کارکنان، عمق و وسعت تجربه آنان است (بیگی و فطرس، ۱۳۸۶).

سرمایه ساختاری^۴: سرمایه ساختاری شامل تمامی ذخایر غیر انسانی دانش در سازمان است. این سرمایه به کل سازمان تعلق دارد و می‌توان آن را بازآفرینی کرد و با دیگران مبادله کرد. معمولاً سرمایه ساختاری را سخت‌افزار، نرم‌افزار، پایگاه‌های اطلاعاتی، ساختار سازمانی،

---

1 Intangible Assets
2 Intellectual Capital
3 Human Capital
4 Structural Capital